

Fritidshemmet och lärande för hållbar utveckling

Studiehandledning

Annika Manni, Matz Glantz, Erika Åberg, Eva Knekta

Skriv ut studiehandledningen dubbelsidigt.

Denna studiehandledning är framtagen för att stödja arbetslag, lärarstudenter och utbildare i att arbeta systematiskt med boken *Fritidshemmet och lärande för hållbar utveckling*. Materialet syftar till att:

- stärka förståelsen för hållbarhetsuppdraget i fritidshem
- skapa ett gemensamt språk kring LHU
- stödja kollegiala samtal
- ge verktyg för planering, reflektion och utveckling

Handledningen är uppbyggd kapitel för kapitel och innehåller:

- Innehåll och syfte med kapitlet
- Centrala citat från texten
- Diskussionsfrågor
- Reflektionsuppgifter
- Förslag på praktiska övningar

Ni kan själva välja om ni vill arbeta med alla kapitel i tur och ordning eller välja några som passar er bäst. Vi rekommenderar dock, oavsett urval, att man läser inledningen för att skapa en initial förståelse för boken och dess upplägg.

Ett sätt konkret sätt att arbeta är att man först individuellt läser ett kapitel och funderar/skriver ner sina tankar på de frågor som hör till kapitlet. Sedan möts man i mindre grupper för att samtala om hur var och en tänkt. Slutligen kan man lyfta gruppernas tankar i hela arbetslaget eller klassen för att få ännu fler perspektiv och samsyn kring de olika frågorna. Här kan man också välja att arbeta vidare med någon av de praktiska övningar som ges som förslag för varje kapitel, eller något annat praktiskt ni själva kommit att tänka på.

Vi hoppas att läsning och gemensamma samtal kring dessa frågor kan bidra både till reflektion och konkreta idéer för praktiken.

/Författarna

Kapitel 1: Inledning

Syfte

Boken beskriver att fritidshemmet har stor potential att bidra till hållbar utveckling, men att detta ofta saknas i språk och medvetenhet. Syftet är att förstå bokens utgångspunkt: fritidshemmets potential i hållbarhetsarbetet och behovet av ett gemensamt språk.

Centralt citat

”Det saknas en medvetenhet och ett kollegialt språk... för att samtala om det man gör.”

DISKUSSIONSFRÅGOR

- Hur pratar vi om hållbarhet i vår fritidsverksamhet (eller i vår utbildning) idag?
- Har vi ett gemensamt språk?
- Vilka delar av fritidshemmets verksamhet skulle kunna beskrivas som hållbarhetsarbete, även om vi inte kallar det så?
- På vilket sätt kan fritidshemmet bidra till barns meningsskapande kring hållbarhet i vardagen?
- Hur kan vi synliggöra hållbarhet i spontana situationer (och inte bara i planerad undervisning)?

Reflektionsuppgift

Skriv ner tre situationer du upplevt (i ditt arbete eller under din praktik) där barn visat nyfikenhet kring natur, rättvisa eller resurser.

Praktisk övning

Kartlägg tillsammans gärna genom en mind-map: Hur förstår vi själva begreppen hållbar utveckling och lärande för hållbar utveckling? Har vi ett gemensamt språk för att samtala om detta?

Kapitel 2: Hållbar utveckling

Syfte

Här beskrivs hållbar utveckling som tre sammanlänkade dimensioner och att ”jordens resurser är begränsade”, där syftet är att förstå begreppet hållbar utveckling och dess tre dimensioner.

Centralt citat

”Jordens resurser är begränsade.”

DISKUSSIONSFRÅGOR

- Hur syns ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet i vår vardag?
- Hur förstår vi själva begreppet hållbar utveckling? Är någon dimension mer synlig i vår verksamhet än andra?
- Vilken modell (venndiagram, tårtmodellen, Hallbergs modell) hjälper oss bäst att prata om hållbarhet med barn?
- Hur kan vi konkret synliggöra sambandet mellan ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet i fritidshemmet?
- Vilka dilemman kan uppstå i relation till komplexa frågor om hållbarhet?

Reflektionsuppgift

Välj en aktivitet i fritidshemmet och analysera den utifrån de tre dimensionerna och någon av modellerna.

Praktisk övning

Hållbarhetskartläggning: Identifiera var hållbarhet redan sker i verksamheten.

Skapa en gemensam väggaflisch: *Hållbarhet i vår vardag*.

Kapitel 3: Lärande för hållbar utveckling (LHU)

Syfte

Författarna skriver att LHU inte är ett ämne utan ett ”förhållningssätt som ska finnas med i alla sammanhang”, med syfte att förstå LHU som förhållningssätt och pedagogisk riktning.

Centralt citat

”Det är inget eget ämne utan ett förhållningssätt som ska finnas med i alla sammanhang.”

DISKUSSIONSFRÅGOR

- Hur kan vi arbeta med LHU i spontana situationer?
- Hur kan vi arbeta med LHU i både planerad och situationsstyrd undervisning?
- Vilka etiska frågor kring hållbarhet möter barn i fritidshemmet, och hur kan vi stötta deras reflektion?
- Hur kan vi stärka barns handlingskompetens utan att skapa oro eller skuld?

Reflektionsuppgift

Beskriv en situation där ett barn tog initiativ till att lösa ett problem — hur kan det kopplas till LHU?

Praktisk övning

Planera en aktivitet där barnen får utforska ett lokalt hållbarhetsdilemma.

Kapitel 4: Historiskt och samhälleligt perspektiv

Syfte

Kapitlet visar hur fritidshemmets historia påverkar dagens uppdrag, med syfte att förstå fritidshemmets historiska rötter och samhällsroll.

Centralt citat

”Fritidshemmet har potential att bidra till... samhällsengagemang.”

DISKUSSIONSFRÅGOR

- Vilka historiska spår från arbetsstugor, eftermiddagshem och föreningsliv ser vi fortfarande i fritidshemmet?
- Hur har synen på barn och samhällsansvar förändrats över tid?
- På vilket sätt kan en förståelse för fritidshemmets verksamhet i ett historiskt perspektiv bidra till vår syn på samhälls- och hållbarhetsuppdrag i dag?
- Hur kan vi använda historien för att stärka framtidens arbete?

Reflektionsuppgift

Jämför era egna erfarenheter av fritidshemmets roll förr och nu — vad har förändrats?
Hur ser ni på det i relation samhället nuvarande behov?

Praktisk övning

Skapa en tidslinje över fritidshemmets historiska utveckling, samt era visioner för framtiden.

Kapitel 5: Gemensamma pedagogiska perspektiv

Syfte

Tre centrala begrepp lyfts: meningsskapande, delaktighet och handlingskompetens. Författarna beskriver meningsskapande som ”*lärande i vidare bemärkelse*”. Syftet är att fördjupa förståelsen för tre centrala pedagogiska begrepp kopplat till lärande för hållbar utveckling.

Centralt citat

”Lärande beskrivs... som meningsskapande.”

DISKUSSIONSFRÅGOR

- Hur kan barn skapa mening i hållbarhetsfrågor?
- Hur skapar barn mening i hållbarhetsfrågor hos oss? Vilka situationer stödjer detta?
- Vad är skillnaden mellan delaktighet och inflytande?
- Hur arbetar vi med delaktighet på riktigt, inte bara i form av val mellan aktiviteter?
- Vad innebär handlingskompetens i fritidshemmet – och hur skiljer det sig från att bara ”göra rätt”?
- Hur kan vi stärka barns förmåga att agera i hållbarhetsfrågor?

Reflektionsuppgift

Beskriv en aktivitet där barnens delaktighet var avgörande och på vilket sätt.

Praktisk övning

- Samtala med barn: Fråga barnen vad hållbarhet betyder för dem och vad de skulle vilja göra konkret kring det de upplever viktigt.
- Analysera en planerad aktivitet utifrån de tre begreppen.

Kapitel 6:

Didaktiska perspektiv (vad, hur, varför, var)

Syfte

Kapitlet visar hur hållbarhet kan bli ett didaktiskt innehåll och hur platsen påverkar lärandet. Syftet är att öka förståelsen för hur hållbarhet både kan planeras och analyseras didaktiskt.

Centralt citat

”Undervisning i fritidshem... sker i planerade och situationsstyrda aktiviteter.”

DISKUSSIONSFRÅGOR

- Vilket hållbarhetsinnehåll (VAD) arbetar vi redan med – och vad saknas?
- Hur kan vi undervisa i, om och för hållbar utveckling i fritidshemmet?
- Hur påverkar platsen (inne/ute/samhälle) lärandet?
- Var i vår miljö (inne, ute, lokalsamhället) finns störst potential för hållbarhetslärande?
- Hur kan vi bli mer medvetna om våra didaktiska val?
- Hur kan vi planera undervisning som utgår från barnens frågor?

Reflektionsuppgift

Välj en aktivitet och analysera den utifrån den didaktiska modellen: *vad, hur, varför, var*.

Praktisk övning

- Miljöspaning: Gå ut och dokumentera hållbarhetsutmaningar i närmiljön som utgångspunkt för ett projekt.
- Skapa en didaktisk planering med hjälp av modellen för en hållbarhetsaktivitet.

Kapitel 7: Exempel från praktiken

Syfte

Här presenteras sju konkreta exempel, t.ex. ”Gröngölingar och miljöhjältar” och ”Långtans loppis”, med syfte att inspireras av konkreta exempel och analysera dem didaktiskt.

DISKUSSIONSFRÅGOR

- Vilket exempel inspirerar oss mest – och varför?
- Har ni egna erfarenheter av liknande aktiviteter? På vilket sätt, och fanns det något som skiljde sig åt?
- Hur bidrar analysen av de olika exemplen från praktiken till en djupare förståelse av fritidshemmets LHU arbete? Ge exempel.

Reflektionsuppgift

Hur kan vi anpassa något av exemplen till vår verksamhet och våra förutsättningar?
Vilka resurser behöver vi för att genomföra ett liknande projekt?

Praktisk övning

Genomför ett av exemplen i liten skala.

Kapitel 8: Samverkan och organisation

Syfte

Kapitlet lyfter att organisationen behöver stödja hållbarhetsarbetet. Syftet är att öka förståelsen för hur olika aspekter av skolorganisationen påverkar fritidshemmets arbete med hållbarhet och hur ett systematiskt utvecklingsarbete kan vara till hjälp i det.

DISKUSSIONSFRÅGOR

- Hur ser vår nuvarande organisation ut när det gäller hållbarhetsfrågor?
- Vad fungerar bra idag och vad är viktigt att bevara i nuvarande organisation?
- Vad saknas och vad vill vi utveckla i vår organisation som stödjer LHU i fritidshem och skola?
- Vad gör vi redan som vi är stolta över och vill lyfta fram?
- Har vi en gemensam idé om vilka kunskaper och värden vi tycker är viktiga, och hur vi vill rusta våra barn för nutiden och framtiden?
- Vilka samarbeten (skola, föreningsliv, kommun, naturmiljöer) skulle kunna stärkas?

Reflektionsuppgift

Beskriv en samverkansmöjlighet ni inte använder i dag.

För studenter: vilka upplevelser och erfarenheter har ni från era praktikplatser på olika skolor och fritidshem av ett mer systematiskt och övergripande arbete med LHU?

Praktisk övning

- Diskutera och skapa en gemensam pedagogisk helhetsidé för LHU
- Skapa en enkel handlingsplan för systematiskt arbete med LHU och samverkan på olika plan.

Kapitel 9: Möjligheter för hållbarhetspedagogik

Syfte

Avslutningen betonar fritidshemmets potential att bidra till samhällsutveckling med syfte att synliggöra nya möjligheter och ökat samhällsengagemang.

DISKUSSIONSFRÅGOR

- Hur kan vi stärka barns samhällsengagemang?
- Vilka möjligheter har just vårt fritidshem att bidra till hållbar utveckling i lokalsamhället?
- Vilka första steg kan vi ta för att göra hållbarhet till en tydligare del av vår verksamhetsidé?
- Vilka nya idéer vill vi testa?
- Hur kan vi göra barns röster mer centrala i hållbarhetsarbetet?

Reflektionsuppgift

Beskriv en idé där barnen bidrar till något utanför fritidshemmet.

Praktisk övning

Planera ett ”samhällsprojekt” tillsammans med barnen som kan bidra till lokalsamhället.

Diskussionskort

(kan skrivas ut och klippas ut)

Här följer 24 kort – tre per tema – som kan användas i arbetslag eller studentgrupper.

Tema: Hållbar utveckling

- 1) Vad betyder hållbar utveckling för dig personligen?
- 2) Vilken dimension (ekologisk, social, ekonomisk) arbetar vi mest med?
- 3) Hur kan vi göra sambanden mellan dimensionerna tydliga för barn?

Tema: Lärande för hållbar utveckling

- 1) Hur kan spontana situationer bli till lärande för hållbar utveckling?
- 2) Hur kan vi möta barns tankar om hållbarhet utan att skapa oro?
- 3) Vad innebär handlingskompetens i praktiken?

Tema: Meningsskapande

- 1) När ser du att barn skapar mening i hållbarhetsfrågor?
- 2) Hur kan vi stödja barns frågor utan att ge färdiga svar?
- 3) Vilka aktiviteter skapar mest engagemang?

Tema: Delaktighet

- 1) Hur kan barn påverka mer än val av aktivitet?
- 2) Vad är skillnaden mellan delaktighet och inflytande?
- 3) Hur kan vi skapa delaktighet i hållbarhetsprojekt?

Tema: Didaktik (vad, hur, varför, var)

- 1) Vad är det viktigaste hållbarhetsinnehållet för oss?
- 2) Hur kan vi undervisa i, om och för hållbar utveckling?
- 3) Vilka platser i vår miljö stödjer hållbarhetslärande på olika sätt?

Tema: Samverkan

- 1) Vilka samarbeten skulle stärka vårt hållbarhetsarbete?
- 2) Hur kan vi involvera lokalsamhället?
- 3) Vilka hinder finns för samverkan?

Tema: Praktiska exempel

- 1) Vilket exempel i boken inspirerar dig mest?
- 2) Hur kan vi anpassa ett exempel till våra förutsättningar?
- 3) Vilka resurser behöver vi för att genomföra ett exempel?

Tema: Framtid och möjligheter

- 1) Hur kan fritidshemmet bidra till ett mer hållbart samhälle?
- 2) Vilka nya idéer vill du/vi testa i år?
- 3) Hur kan barnens röster bli mer centrala i hållbarhetsarbetet?

Reflektionsprotokoll

Detta kan användas efter varje kapitel, aktivitet eller studiedag

1. Vad handlade dagens innehåll/kapitel om?

(Sammanfatta med egna ord.)

2. Vilka tankar väcktes hos mig?

-
-

3. Hur kopplar detta till vår verksamhet?

-
-

4. Vad gör vi redan som är hållbarhetsarbete?

-
-

5. Vad vill vi utveckla?

-
-

6. Vilka hinder ser vi?

-
-

7. Vilka möjligheter ser vi?

-
-

8. Nästa steg